

LAKIALOITE 173/1999 vp

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Eduskunnalle

Tämä lakialoite on rinnakkaislakialoite hallituksen esitykselle HE 137/1999 vp.

Lakialoitteessa esitetään hallituksen esityksen hyväksymistä esitetystä muodosta lukuun ottamatta lakiesityksen 18 ja 20 §:ää.

Sosiaalihuollon ja asiakkaan välinen toimiva asiakassuhde perustuu luottamukseen. Luottamuksen rakentaminen on usein vaikeaa asiakkaan olosuhteiden ja elämäntilanteen johdosta. Sosiaalihuollossa käsitellään jatkuvasti yksityiskohtaisia ja arkaluonteisia tietoja, jolloin sosiaalityöntekijän salassapito- ja vaitiolovelvollisuudella on erityisen painava merkitys. Tietojen luovuttamisessa ja hankinnassa on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta, ja pidettävä asiakkaan tietojen ilmoitusvelvollisuutta ensisijaisena.

Lakiesityksen 18 ja 20 §:ssä säädetään salassa pidettävien tietojen antamisesta asiakkaan suostumuksesta riippumatta. Lainkohdat perustuvat ajatukselle siitä, että viranomaisten tulee antaa salaisia tietoja, mikäli on syytä epäillä väärinkäyttöä, rikosta tai asiakkaan tietojen riittävyttä ja luotettavuutta. Laki ohjaisi sosiaalityöntekijöiden työskentelyä nykyistä enemmän asiakkaan antamien tietojen ja tekojen arviointiin ja epäilyyn sekä ilmiantoihin. Jatkuva epäily johtaa luottamuksen murenemiseen, ja toisaalta se voi myös tosiasiallisesti lisätä asiakkaiden epätoivottua käyttäytymistä, väärinkäytöksiä, rikoksia — mutta myös väkivaltaisuutta sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Laaja arkaluonteisten tietojen luovutusvelvollisuus ja -oikeus voi käytännössä ehkäistä ja estää sosiaalihuollon palvelujen

käyttämistä ja johtaa yksilön entistä pahempaan syrjäytymiseen. Onkin varottava luomasta lakiuudistuksella oravanpyörää, joka vahvistaa yksilön kannalta kielteistä kehitystä.

Esityksen epätasaisesti kirjattu 18 § yhdistettynä 20 §:n 2 momenttiin antaa yksittäistapauksissa mahdollisuuden sosiaalityöntekijän epäsuhtaiseen vallankäyttöön asiakasta kohtaan. Voidaan esimerkiksi ajatella tilannetta, jossa asiakas on "vaikea" ja sosiaalityöntekijä haluaa päästä tästä eroon tai muuttaa tämän asennetta ja käyttäytymistä. On mahdollista, että sosiaalityöntekijä uhkaa luovuttaa asiakassuhteen aikana kerrottuja arkaluonteisia tietoja esim. poliisille tarkistaakseen asiakkaan antamien tietojen luotettavuutta.

Sosiaalihuollon toimivuuden ja asiakkaan aseman kannalta on tärkeää, että sosiaalihuollossa on riittävät henkilöresurssit. Salaisten tietojen luovuttaminen ja pankkitietojen kyselyt työllistäisivät jo entuudestaan ylityöllistettyjä sosiaalityöntekijöitä lisääntyvällä byrokratialla.

Samoin on perusteltua, että erilaisilla työskentelytavoilla pyritään pääsemään mahdollisimman oikeudenmukaiseen ja myönteiseen lopputulokseen. Tässä yhteydessä on todettava, että esimerkiksi perinteiset kotikäynnit on toimiva työtapu purettua kokonaisvaltaisesti asiakkaan elämäntilanteeseen. Työskentelytavoilla voidaan keskeisesti vaikuttaa myös hallituksen esityksessä tavoiteltuun vilpin paljastumiseen.

Sosiaaliviranomaisten tiedonantovelvollisuuden laajentaminen esitutkintavaiheessa ja ennen syyttämispäätöstä on ongelmallinen. Lakiesityk-

sen mukaan sosiaalityöntekijän tulisi poliisin pyynnöstä antaa salassa pidettävät asiakirjat törkeiden rikosten selvittämiseksi. Tällöin asiakirjoja käytetään aivan muuhun käyttötarkoitukseen kuin mihin tiedot on alun perin kerätty. Tämä ei ole tietosuojaperiaatteiden mukaista, ja se todennäköisesti työllistäisi ylikuormitettuja sosiaaliviranomaisia entisestään sekä lisäisi asiakkaiden väkivaltaista käyttäytymistä.

Lakiesityksen 18 § on sanamuodoltaan epätasällinen ja vaikeaselkoinen. Esimerkiksi 18 §:n 4 momentti on varsin avoimet tiedonluovutusvaltuudet turvaava säännös. Lakitekstistä saa sen kuvan, että sosiaaliviranomainen voi luovuttaa arkaluonteisia tietoja asiakkaan työkavereille, työnantajalle, naapureille, sukulaisille ym. Apua lakitekstin tulkintaan eivät juurikaan tuo lainkohdan perustelut, joissa tyydytään lähinnä toistamaan lain sanamuoto. Myöskään asiantuntijakuulemiset eivät eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnassa ole tuoneet kaikilta osin selvennystä.

Lakialoitteessa esitetään, ettei rahalaitoksille aseteta velvollisuutta antaa salassa pidettäviä, asiakasta koskevia tietoja ja selvityksiä sosiaalihuollon viranomaiselle. Pankkisalaisuuden uudenlainen murtaminen kaikkien vähäosaisimpien ihmisten osalta on vastoin perustuslaissa säädettyä yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusnäkökulmasta ei ole perusteltua, että esim. maa-

ja metsätalouteen tai yritystoimintaan tukia saavat henkilöt voisivat vedota pankkisalaisuuteen, mikäli on aihetta epäillä asiakkaan antamien tietojen riittävyyttä tai luotettavuutta.

Pankkitietojen kyselyillä ei myöskään ole pitävästi mahdollisuutta estää vilpintekoa. Toisaalta ei voi olla tarkoituksenmukaista pyrkiäkään totalitaariseen järjestelmään, joka säätelisi kaiketta ja valvoisi herkeämättä kansalaisia. Mikäli joku haluaa huijata sosiaaliviranomaisia, on siihen löydettävissä tämän lain hyväksymisen jälkeenkin keinot. Pankin asiakkaalla on esimerkiksi mahdollisuus siirtää varansa pois rahalaitoksesta.

Mikäli pankit veloitetaan selvittämään asiakkaita koskevia tietoja sosiaaliviranomaisen selvityspyynnön perusteella, on ilmeistä, että pankki arvioi asiakkaan myös omassa asiakassuhteessaan epärehelliseksi ja huonoksi asiakkaaksi. Tämä voi käytännössä esimerkiksi yrittäjäasiakkaiden kohdalla johtaa ylimääraisiin vaikeuksiin raha-asioiden hoidossa ja pahimmillaan koko elinkeinotoiminnan vaarantumiseen jatkossa.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1—17 §
(Kuten HE)

18 §

Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa

Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa, jos se on välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi, antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tuomioistuimelle tai muulle viranomaiselle asiassa, jossa sosiaalihuollon viranomaiselle on laissa säädetty oikeus tai velvollisuus panna asia vireille taikka osallistua vireillä olevan asian käsittelyyn tai toimeenpanoon antamalla lausunto tai selvitys taikka muulla vastaavalla tavalla.

Sosiaalihuollon järjestäjän tai toteuttajan tulee antaa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tieto salassa pidettävästä asiakirjasta syyttäjäviranomaiselle ja tuomioistuimelle, näiden pyynnöstä, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta säädetään ilmoitusvelvollisuus rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:ssä, taikka jonka enimmäisrangaistus on vähintään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukainen kuusi vuotta.

Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa 2 momentissa mainituille viranomaisille tiedon myös silloin, kun epäillään jonkun syyllistyneen momentissa mainittua vähäisempään rikokseen, jos sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun vuoksi.

19 §
(Kuten HE)

20 §

Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada salassa pidettäviä tietoja

Valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, kansaneläkelaitos, eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaudenhoitoa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan oleva tiedot ja selvitykset, joita viranomaisen tarvitsee sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

21—30 §
(Kuten HE)

Helsingissä 26 päivänä marraskuuta 1999

Marjaana Koskinen /sd
Jaakko Laakso /vas
Pentti Tiusanen /vas

Mikko Kuoppa /vas
Eero Lämsä /kesk
Esa Lahtela /sd

